

SZÍNHÁZI NAPLÓ

A SZÍNHÁZAK — már amelyek megérték a szezon végét — bezárták a kapuikat. Thália nyaralni ment. Ha hintón járna, mint hajdanában, aligha találna rajongókat, akik lelkesülten tovaröpítsék hintóját... S ha eszébe jutna összecsomagolni kedves emlékeit, aligha időznék sokáig legutóbbi pesti emlékei között...

A színházi szezon évről-évre romlik. A színházak levegője megdohosodott, akusztikája meggyöngült, a dráma elvesztette frissességét, lélekzete kifogyott, mondanivalójának hangsúlyát a nézőtérrel a karzatra tette át s nem vette észre, hogy ezzel nemcsak a közönséget becüsülte le, hanem saját hivatását is megalázta. Röviden: a színház bámulatosan leszállította igényeit. Az egykor „világot jelentő deszkák“ ma már semmit sem jelentenek.

Amikor ily sivár vegetációt konstatálunk mindenfelől, szinte fanatizmusnak tűnik fel minden kísérlet, amely még művészi szempontok mércéivel közeledik a színpadi terméshez. A költők helyett idestova a kritikusok játszó Don Kihóte romantikus szerepét, egyedül ők vívják még a tragikomikus harcot a Művészet láthatatlan szellemeivel ott, ahol csak szélmalom szárnya kelei egyhangúan... Erős a kísértés, hogy miután imponderabiliákat méricskélteni nem érdemes, tegyük félre minden magasabb szempontot és színműíróink példájára öltünk magunkra mi is a legvégső határig vitt igénytelenséget. Hiszen a kritikus ma már igazán csak saját lelkiismerete készteti arra, hogy a színházi rovatot komolyan vegye. Egy-két kivétel azonban, amelyen mégis a költészet fénye ömlik el, az újabb magyar drámai termés gondosabb áttekintésére kötelez.

A legutóbbi félévben a pesti színházak mintegy 20—25 magyar újdonságot könyvelhetnek el. Ebből a szapora terméskől mindössze három darabon érzik költői hevület.“

Ezek egyike Móricz Zsigmond „Murányi kaland“ című történeti vígjátéka. A vígjáték középpontjában Wesselényi Ferenc és Széchy Mária hírhedt szerelmi kalandja áll, számos költemény és drámai mű izgató témája. Móricz Zsigmond a hagyományos murányi Vénusz helyett tűzrölpattant magyar menyecskét formált s ezáltal vélte a háromszázéves kalandot napjaink friss életszerűségével megtölteni. Kísérletét nehéz elfogadni, mert Széchy Mária alakja másképpen rögződött a köztudatba. A hagyomány, a kortárs Kemény János fejedelem nem túlságosan lovagias megjegyzésétől a legújabb tudományos és irodalmi feldolgozásokig egészen ellentétes portrét vésett tudatunkba,

így tehát a háromférjes amazont vajmi kilátástalan próbálkozás volt ennivalóan naiv menyecskevé korrigálni. Az író eljárása pedig annál kevésbé indokolt, mivel egyéb tekintetben lelkiismeretes gondossággal ragaszkodik a korszerűséghez, sőt vígjátékának legfőbb hibái éppen a kor- és kömvezetrajz túlnagy részletességéből, az írói ökonómia fegyelmetlenségéből származnak. Egyébként e nem nagyszerű vígjátékban a szerző színpadi botladozásai ellenére is sok irodalmi szépséget találtunk. Móricz Zsigmond alakjain nemcsak a pompás történelmi kosztümök ragyognak, — külön ékességük a drámai dikció zománca.

Voinovich Géza egy emberi vonásaiban alig ismert világirodalmi nagyság alakját próbálta a színpad számára megformálni. Hóse, a „Lidérc“, több mint háromszáz év távlatából tűnik fel s él műveiben ma is eleven életet. De egyénisége csak közvetve, írásából fejthető ki. Voinovich íróhoz méltó feladatot vállalt és végzett. Drámájában a költői alapézés feszültségét a kiváló Shakespeare-ismerő széleskörű tudományos ismeretei táplálják. Shakespeare egy szerelméhez, szonettjei szeretett hölgyéhez kapcsolja az eseményeket s így talán öntudatlanul is a tragédiaíró kemény, határozottabb kontúru figurája helyett a szonettek lágyabb poétája került színre.

Történelmi múlt ihlette Somogyváry Gyula (Gyula diák) „Kitagadottak“ cím alatt összefoglalt három dramolettjét is, amelyek a rádió műsorából emelkedtek a Nemzeti Színház deszkáira. A három drámai kép három számúzottet, Thökölyt, Rákóczit és Kossuthot, elevenít meg. A szerző nem tért el a romantikus múltszemléletnek mindinkább fakuló pathetikus tónusától, de hamis hangot mégse fog. Különösen hatásos, kedves, poétikus munka a második kép: Mikesnek és Kőszegi Zsuzsika iránt érzett szomorú szerelmének új, a történelemben ismeretlen, de drámailag egészen elfogadható jelenete. A „Kitagadottakéból“ ifjúsági előadásokat is rendezett a Nemzeti Színház, és e három dramolett érdemesnek is bizonyulna arra, hogy egy tervszerűen kidolgozott ifjúsági színházi programm műsordarabjaul iktattassék.

Az említett három drámai mű színpadjainkon ma már — sajnos — elszigetelt jelenség. Az individuális dráma háttérbe szorul, a közönség érdeklődésén kívül esik és íróban meg színházban egyre lanyhább az igyekezet: letörni a közönség korlátait. A közfigyelem kizárólag a jelenre irányul. A múlt csak mint a jelen gyökérzete vagy példatára kelt érdeket. Közönségünk múltszemlélete teljesen eszközjellegű.

A közelmúlt történelmi eseményeiből merít és már aktuális igényeket igyekszik kiszolgálni a szezon két másik újdonsága. Ezek egyike, a „Ritz, 1919“, szerzőjének immár harmadik színműve a háború utáni évek tárgyköréből. Hunyady Sándor ez alkalommal az antant-misszióktól megszállott Budapest életéből, a Ritz-szálló nemzetközi, mozgalmas miljöéből szakít ki néhány jelenetet. Az egyik antant-tiszt, társai példájára kalandot keresve, a szálló egyik alkalmazottjába botlik; a lánytól csak pernyi örömet vár, de az odaadó szerelemmel ajándékozza meg. A fiatal tiszt párbajba, adósságokba keveredik a lány miatt, tisztí rangját is veszélyezteti, már-már

csak az öngyilkosság látszik az egyetlen kivezető útnak, amikor az utolsó percben — Deus ex machina — megjelenik megértőlelkű bátyja, aki kibogozza a csomót s a fiatalokat aztán már csak ásó-kapa... stb. A „Ritz, 1919“ a szerző előbbi két színművének sablonja szerint készült s ugyanazon szerkezeti alaphibában szenved. Az 1919-iki események, a katonai megszállás, a nemzetközi színek: mind csak külső parádé, amelybe az író egy önmagában, teljesen jelentéktelen novellatémát illeszt. A tulajdonképpeni mese csak laza szálakkal függ össze a túlméretezett kerettel és abból könnyűszerrel ki is vágható. Három egyformán elhibázott és egyre erőteljesebb kísérlet talán most már magát a szerzőt is meg fogja győzni arról, hogy a drámai ábrázolás fordítva: nagy cselekményt és robbanásig feszülő szűk köretet követel.

A „Térkép“ álnevű szerzője is előző műve — a „Zátony“ című regény — ismertetőjegyeivel jelenik meg a színpadon. A román impériumnál jutott erdélyi magyarság szenvedéseit és fojtott atmoszféráját tárja fel. Irredenta, sőt revíziós darab, amelynek bonyodalma egy iskolásgyermek térképrajza körül alakul ki. A színmű szubjektív élményből született, előadása pedig közönségünk aktuális lelki diszpozíciójára támaszkodik. Mint drámai alkotásnak feltűnőbb fogyatkozása a meseszöveg fegyelmezetlensége és általában az ábrázolás vázlatossága. A dráma második felében a hangsúly a térképről egy család sorsára tolódik át. A mű ekkor jut ugyan igazi drámai fordulathoz, de a szemlélő ezt a fordulatot esetlegesnek érzi s a cselekményben erős törést lát. A mű drámai hatása tehát nem zavartalan.

A SZÍNPADI CSELEKMÉNY legotthonosabb terepe máma a jelen. A szürke hétköznapiak, a mi napjaink... A mai ember vakondokhorizontja csupán az orráig ér s aktivitása jórészt percnyi szükségleteket szolgál. Nem csoda, ha íróink a mai társadalom kaleidoszkópját tartják elébe. Közönségünk a pénzéért pusztán szórakozni akar és oly bámulatos béketűréssel viseli el e gyöngéjének kihasználását, mintha észre sem venné, hogy három órán keresztül csupa elcsépelet komédiával szórakoztatják s oly gyermeketeg együgyűségeket találnak elé, hogy az már sokszor az önérzet rovására megy.

A közönség végtelen naivitásának hitén épül fel a szezon majd mindmennyi darabja. Vagy lehet-e szendébb ártatlanságot elképzelni, mint Lengyel Menyhért „Pintyöké“-jét, ezt a nagyvárosi bárlepkét, akiben a női erény tökélyét csak a jellemnagyság múlja felül? Mint Hunyadynál a szálloda mixer-lilioma az idegen főhadnagyba, oly ártatlan odaadással szerelmesedik bele Pintyöke, a Paradicsom-bár kis lokálnője az amerikai lovagba. S midőn az eszményi lovag önzetlen szerelméről meggyőződik, inkább hajlandó eddig oly féltveőrzött ártatlanságát feláldozni, semmint a félrevezetett lovag illúzióját megzavarni. Szerencsére, a költői igazságszolgáltatás nem marad el és az amerikai elnyeri kiérdemelt boldogságát.

Két másik magyar leányt is szemfüles idegenek vesznek feleségül a szezonban. így mindjárt azt a „Magda“ nevezetű kis felsőkereskedelmistát, akit a végén — a darab címéhez illően — kicsapnak

az iskolából. Kádár Miklós vígjátéka azon a valószínűtlen ötleten épül, hogy egy kereskedelmi iskola tanárnője plátói szerelmet táplál a levelezési tankönyv példatárának liverpooli gyárosa iránt. A fiktív személynek vélt gyáros egyszeresük megjelenik; a szerelmes vénlány már-már álmait látja megvalósulni, amikor kiderül, hogy a gyáros, rövid ismeretség után, nem őt, hanem egyik tanítványát, Magdát választotta s a tanárnő még örüljön, hogy egy fatális szerelmes levél miatt nem húznak rá fegyelmet. A szerényigényű vígjáték iskolai kereteit sablonos diákcínyek töltik ki; a meseszöveg nem túlságosan ötletes, a jelenetek átlátszóak s kevés meglepetést tartogatnak. A szerelmes vénlány figurájába lehetett volna költőiséget lehelni, lelket, színt és hangulatot vinni. A szerző azonban csak vázat adott, de azt poézissal kitölteni képességén felülinek tartotta.

Szelíd és ártatlan bonyodalmak után megy férjhez a derék hollandusoknál üdülő magyar gyermekek felügyelő tanítónője, „A kis idegen“ is. A fiatal lányt hárman is kéri: egy Hollandiában tanuló magyar teológus, egy hollandi pap és egy jávai ültetvényes. A lány a legutóbbihoz vonzódik, de amikor az asszonyuralomra berendezkedett családban a fiú szándéka a nagymama ellenzésével találkozik: az önérzetes lány inkább lemond szerelméről, semhogy betolakodottnak tartsák. Végül azonban a nagymama ellenállása is megtörik s most már ő küldi a fiút leánykérőbe Magyarországra. A színmű, Mariay Ödön és Somogyi Gyula közös munkája, bár sem szerkezet, sem jellemzés, sem dikció tekintetében nem nyújt valami különöset, — fegyelmezett tónusával, kedves humorával és könnyed meseszövegével megszerzi egy kellemes est rózsaszínű hangulatát.

Hasonlóképpen konvencionális sablonokon és mérsékletesen adagolt naivitáson nyugszik Gáspár Miklós álnevű író „Rendkívüli kiadás“ című vígjátéka. Az író tudatosan ellensúlyozta ugyan a darab naiv túlzásait, pár idejétmúlt elszólással azonban Ő sem kerülte el egészen a veszélyesebb pontokat. Így például az a motívum, hogy a darab hőse tárogató szerénádót ad a Gellért-szálló előtt (!), ásatag anakronizmusával sokáig zavarja a máskülönbén frissen perdülő darab rezonanciáját. Drámai bonyodalom itt sem igen akad, inkább a mese beállítása ügyes és hálásan kiaknázzható: a csinos, okos ujságíró nemcsak hogy megszeli a rettegett képviselőt, aki egy élehangú vezércikkért kutyakorbáccsal akar elégtételt keresni, hanem meg is leckézteti, sőt ráadásul nyakába is varrja magát.

A Nemzeti Színház műsoráról az idén son maradhatott el a hagyományos, irodalomnépszerűsítő, regényből szabadon átdolgozott színdarab. Jókai és Mikszáth után ez alkalommal Gárdonyira került a sor. Balázs Sándor, az „Öreg tekintetes“ drámai átdolgozója, nem a legszerencsésebben választott Gárdonyi írásművei közül. Am ettől függetlenül becsületes munkát végzett. A lehetőség szerint ragaszkodott az eredetihez, meghagyta annak párbeszédeit s így sokat átmentett a hosszabb lélekzetű eredeti novella hamvasságából. A híven adaptált jelenetekben maradéktalanul élvezni lehet Gárdonyi fanyar humorát. A történet a színpadon mégis átalakult. Gárdonyi „öreg tekintetese“, vagyonából kifogatva, falusi talajából a nagyváros köve-

zetébe plántálva, szomorú véget ér. Az átdolgozó nem akarta próbára tenni „az ezerarcú cézár“, a közönség kegyét, a kipróbált patronhoz fordult: a mélabús mesét happy endhez segítette.

Az idei évad nem egy újdonsága választotta alapul a szerelmi háromszög, sőt szerelmi sokszög idomzatát. Így — többek között — Korcsmáros Nándor, a „Hazudj igazat“ című vígjáték szerzője. A darabnak nemcsak a címe, hanem a tartalma is meglehetősen homályos paradoxon. Főhőse „az ország legnagyobb írója“, aki úgy érzi, hogy a közönségnek joga van beavatkozni az ő privátéletébe s pikantériákat várni nemcsak írásaitól, hanem magánéletétől is. Ezért (csupán ezért!) évente egyszer megcsalja a feleségét. Az asszony rájön férje hűtlenségére és bosszúból (be régi recept!) kompenzálni kívánja magát. Elmegy a hűtlenség küszöbéig, egy éjszakát házon kívül tölt, de (nem egészen rajta álló okokból) mégsem válik hűtlenné. Egyet azonban elért: felköltötte férje feltékenységét, aki most már lélekszakadva tér hozzá vissza. Az asszony őszinte vallomásra készül, de amikor látja, hogy férje inkább szép hazugságot vár tőle, hazudik neki... A szerző nyilvánvalóan a hűtlenség fogalmának elasztikus voltát akarta kipróbálni. A kényes kérdést elviszi az utolsóelőtti pontig — és onnan visszafordul. Darabjának „rózsaszínűségét“ ezzel óhajtotta igazolni. Mi azt se bántuk volna, ha egy tucat ponttal tovább megy, csak vígjátéka frissebb, lendületesebb, töretlenebb lenne. Szerzőnek rövid kabarészámkokhoz szokott, könnyed írói toUa a vígjátékban akadozóvá, nehézkessé válik. Mert a dráma elsősorban nem terjedelemben különbözik a kisjelenetektől, hanem arányokban. A dráma nagy lélekzetet kíván, olyan atmoszférát, amelyben a rövid lélekzethez szokott tüdő hamar kifirulad.

Halász Imréről első vígjátéka után („Meddig fogsz szeretni?“) nem volt nehéz megjósolni, hogy a közönségsiker — akár a külföldön is — szívesen fog hozzácsatlakozni. Új, énekes-táncos komédiája — „Egy csók és más semmi“ — ezt a jóslatot teljesen igazolja. Házasságtörés, sőt sorozatos és csoportos házasságtörések és házasságonkívüli viszonyok füzére ez a darab. Ha az erényt színművészeink a szállók és mulatók kishőiben magasztosítják fel, úgy másfelől a frivolitást a vagyonos polgári osztályba helyezik. A darab tele van félre nem érthető viccekkel, szellemes és szellemtelen malacságokkal. Frivol a komédiának nemcsak a meséje, amely szerint az idős férjtől válni készülő fiatalasszonyt éppen férje fiatal ügyvédje fosztja meg legkétségtelenebb argumentumától, de frivol a levegője is. A léhaság romlott piluláit azonban oly tetszetős csomagolás burkolja (a lehető legátlatlszóbb selyempapírba), a darab pikantériáját oly franciás könynyedség hatja át, hogy legalább a szervirozás raffinementjét ki nem emelni, méltánytalanság volna.

Mi marad e sok premierből a jövő szezonra? Ügylehet: semmi.